

Göç ve hayatta kalma mücadelesi: İstanbul'da Azerbaycanlı kadın göçmenlerin hayatta kalma mücadelesi ve endüstriyel üretim

SANIYE DEDEOĞLU*

Özet

Son yıllarda Türkiye, Azerbaycan'dan gelen düzensiz göçmenler için cazip bir ülke haline gelmiştir. Her yıl neredeyse yarım milyon Azeri farklı nedenlerle Türkiye'ye gelmektedir. Fakat bu gelenlerin çoğu Türkiye'nin geniş enformel ekonomisinde istihdam imkanları aramaktadır. Bu açıdan, Türk etnik kökeninden gelmeyen hemen hemen tüm göçmeleri dışlama anlayışı üzerine kurulmuş göç rejiminde varolabilmek için geliştirilen yaşam mücadelesi yöntemleri, aile göçü, yaşam maliyetlerinin minimize edilmesi ve aile gelirinin maksimize edilmesidir. Bu yazının amacı, Azerbaycanlı göçmenlerin yaşam ya da ayakta kalma stratejilerini ele alarak varolan literatüre katkı yapmak ve Azerilerin bu stratejilerinin Türkiye'nin en başarılı ihracat sektörlerinden birini yaratmak için katkı sağladığını göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Azerbaycanlı göçü, yaşam mücadelesi, endüstriyel üretim, kadın emeği.

Survival of the excluded: Azerbaijani immigrant women's survival strategies and industrial work in Istanbul

Abstract

In recent years, Turkey has become a popular destination for the irregular migration of Azerbaijani people. Every year almost half a million Azeri come to Turkey for various reasons. However, most of these mi-grants seek employment in the large Turkish informal sector. This paper is an attempt to build the survival strategies of Azerbaijani migrants into the existing migration literature and show how these strategies can also be a way of generating a successful export industry in Turkey. In this regard, survival strategies developed by Azeri migrants in response to the Turkish migration regime, which is designed to exclude every migrant not considered somehow ethnically Turkish, include family migration, maximising family income while minimising the cost of daily family survival.

Keywords: *Azerbaijani migration, survival strategies, industrial work, women's labour.*

Giriş

Son yıllarda Türkiye, Azerbaycan'dan gelen düzensiz göçmenler için cazip bir ülke haline gelmiştir. Her yıl neredeyse yarım milyon Azeri farklı nedenlerle Türkiye'ye gelmektedir. Fakat bu gelenlerin çoğu Türkiye'nin geniş enformel ekonomisinde istihdam imkanları aramaktadır. Bu yazı konfeksiyon üretiminde çalışan Azeri göçmenlerin yaşam stratejilerini ele almak için yazılmıştır. Ayrıca yazıda, Azeri göçmenlerin ayakta kalmak için geliştirdikleri yaşam mücade-

* Saniye Dedeoğlu, Muğla Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümünde Yardımcı Doçent ve Warwick Üniversitesi Centre for Research in Ethnic Relations'da Marie Curie Fellow. E-posta: saniye@mu.edu.tr.

lelerinin nasıl küresel olarak son derece başarılı bir endüstri yarattığı ve bu başarının Azerbaycanlı göçmen kadın ve çocukların ucuz emekleri ile nasıl beslendiği gösterilecektir.

Uluslararası göç, bireysel etkilerden aileye ve daha makro etkilere, karmaşık ve katmanlı bir süreç olarak ele alınmaktadır. Göçü açıklamaya çalışan kavramsal açıklamalar bazı faktörlerin üzerinde özellikle durmaktadır; göçmenlerin bireysel kararları -neoklasik- ve yapısal faktörler -Marksist ekonomi politik- ya da her ikisinin birleşimi olan faktörler, göçü açıklamak için kullanılmaktadır (Datta vd., 2005:3). Daha yeni açıklamalar ise, toplumsal cinsiyet ve ailenin rolü aracılığı ile ailelerin ayakta kalma stratejilerinin göçmenler için önemine odaklanmıştır (Chant ve Radcliffe, 1992). Ayrıca, göçmenlerin aile, akrabalık ve cemaat ilişkileri aracılığıyla nasıl yönlendirildiklerine ilişkin açıklamalar öne çıkmaktadır (Hagan, 1998; Massey vd., 1993).

Genel olarak hayatta kalma stratejileri, gelişmekte olan ülkelerde yoksul ailelerin neoliberal yapısal uyum programlarına karşı kullandıkları stratejiler bağlamında ele alınmıştır (Sparr, 1994; Elson, 1992). Birçok ampirik bulguya dayanarak iki çeşit strateji ele alınmıştır. İlki, harcama minimize eden stratejiler (Benería ve Roldán, 1987) ya da negatif stratejiler, (González de la Rocha, 1991), ki bunlar tüketimi kıstak için beslenme alışkanlıklarının değişmesinden dolayı aile içinde kullanılan malzemelerin daraltılmasını içerir. İkincisi ise, gelir maksimize edici (Benería ve Roldán, 1987) ya da pozitif stratejiler olarak adlandırılan (González de la Rocha, 1991) ve uzun saatler çalışmadan, daha fazla aile üyesinin işe yerleştirilmesi gibi yöntemleri içerir (Chant, 1996). Bu araştırmaların hemen hemen hepsinde, ailenin ayakta kalma stratejilerinin sürdürülmesinde kadınların merkezi rolü vurgulanmaktadır.

Göç çok farklı kavramsal çerçevelerle açıklanmış olsa bile, küreselleşen dünyanın Güney'inde kalan ülkelerde yaşayan göçmenlerin yaşam mücadeleleri ile ilgili çok fazla araştırma yapılmamıştır. Bu yazı, gelişmekte olan ülkelerde yaşayan göçmenlerin yaşam mücadelelerini inceleyen literatüre katkı yapma amacıyla yazılmıştır ve aynı zamanda bu yaşam mücadelesi biçimlerinin Türkiye'de başarılı bir ihracat sektörü yaratmanın bir yolu olduğunu göstermektedir. Bu açıdan, Türk etnik kökeninden gelmeyen hemen hemen tüm göçmeleri dışlama anlayışı üzerine kurulmuş göç rejiminde varolabilmek için geliştirilen yaşam mücadelesi yöntemleri, aile göçü, yaşam maliyetlerinin minimize edilmesi ve aile gelirinin maksimize edilmesidir. Bu amaçla, kadınlar ve çocuklar konfeksiyon atölyelerinde çalışırken, erkekler genel olarak daha düzensiz ve kısa süreli işler yapmaktadır. Göçle gelen aileler, masraflarını minimize etmek için aynı dairede birden fazla aile ile yaşama yolunu seçmektedir. Bir diğer strateji ise, ideolojik olarak içinde yaşadıkları toplumla kimliklerini örtüştürmek adına hem Azerilerin Türk oldukları hem de Müslüman kimliklerini vurgulamaktır.

Bu yazının ampirik verileri etnografik araştırma yöntemi ile 2007 ve 2009 yılları arasında İstanbul'un bir mahallesinde yaşayan Azerbaycanlılarla yapılan görüşmelerle toplanmıştır. Görüşmeler sırasında 50 Azeri kadın ve onların aileleri ile görüşülmüştür, ayrıca bu kadınların çalıştıkları yerlerin işverenleri ile

de görüşmeler yapılmıştır. Aynı zamanda yaşadıkları evleri kendilerine kiraya veren evsahipleriyle de görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın temel sorusu, düzensiz göçmenleri 'suçlu' olarak sınıflayan Türk göç rejimi ile Azeri kadınların endüstriyel çalışması arasındaki ilişkiyi ele almaktır. Bu ilişki, Azeri ailelerin İstanbul'daki hayata adapte olurken ne tür ayakta kalma stratejileri kullandıklarını ortaya çıkarmaktadır.

Türkiye'de düzensiz Azerbaycanlı göçmenler

1990'larda Sovyet rejiminin çöküşü ve Orta Doğu ülkelerindeki politik çalkantılar nedeniyle, Türkiye kendi coğrafi alanı içinde göçmenler için popüler bir ülke olarak emek göçü alan bir ülke haline gelmiştir. Bunun sonucunda, Türkiye işçi göçünden, transit göçe ve sığınmacılara kadar farklı göçmen türlerini ağırlayan hedef ülke haline gelmiştir. Geniş enformel sektörü ile Türkiye, kendisine yönelen düzensiz göçmenlere belli bir süre kalarak çalışma ve gelir elde etme imkanı sunarken, bu göçmenlerin bazıları bu süreden sonra ülkelerine geri dönmekte ya da Batı ülkelerine doğru yönelmektedirler (bkz e.g. Erder, 2007; Lordoğlu, 2004). Göçmenler düşük ücret ödeyen, güvencesiz ve enformel işlerin çalışanları haline gelmektedirler. Tekstilde, inşaat işlerinde ve tarım sektöründe göçmen emeğin varlığı ücretleri aşağı çekmeye yardımcı olurken, ev-içi hizmetler, eğlence ve turizm sektöründe ise göçmen emeği yurtiçi emek arzı kısıtlarını tamamlar bir nitelik sergilemektedir. Lordoğlu'nun tahminlerine göre 2005 yılında Türkiye'de 1 milyon düzensiz göçmen istihdam edilmektedir.

Türkiye ve Azerbaycan'daki liberal sınıf politikalarının bir sonucu olarak heryıl binlerce Azerbaycanlı, Türkiye'nin enformel sektörlerinde iş bulmak umudu ile ülkeye gelmektedir. Her yıl ülkeye giren Azeri sayısı yükselmektedir ve göçmenlerle ilgili yaklaşık sayı 400 bini bulmaktadır. Bu grup Türkiye'de oturma izni olan en büyük yabancı gruplardan biridir ve onları Bulgaristan, Rus ve Yunan vatandaşları izlemektedir. Türkiye'de geçici olarak yaşayan ya da kısa bir süre için gelen Azerbaycan vatandaşlarının profillerini ve yaşadıkları yerleri tespit etmek oldukça zor görünmektedir. Fakat bilinen bir başka gerçek ise bu kişilerin genellikle vize süreleri bittiği halde ülkede kalmaya devam etmekte, hatta yasadışı ve kayıt dışı olarak kalmaya devam etmektedirler. Azerbaycanlıların daha çok İstanbul, İzmir, Trabzon ve Azerbaycan sınırına yakın yerlerde kaldığı bilinmektedir. İstanbul kaçak göçmenler ve düzensiz göçmenler için göç akımının kolaylıkla düzenlenemediği büyük bir metropol şehirdir ve Azerbaycanlılar bu şehre daha çok çalışmak için gelmektedir. Türkiye'ye mevsimlik ya da geçici işlerde çalışmak için gelen Azerbaycanlıların çoğu Nahçıvan bölgesindedir ve ikinci büyük grup ise öğrenci ve profesyonellerin oluşturduğu eğitimli kişilerden oluşmaktadır (IOM, 2001).

Azeriler için hem konfeksiyonda enformel çalışma imkanı hem de diğer kısa süreli geçici işlerin varlığı nedeniyle İstanbul, göç etmek için en popüler mekanlardan biridir. İki ülke arasındaki liberal vize uygulaması nedeniyle, pasaportu olan her Azeri vatandaşı sınıra ulaştıklarında 10 dolar karşılığında bir

aylık turist vizesi alabilmektedir. Azeriler çoğunlukla otobüs ile ülkeye seyahat etmektedirler. 1993 yılında açılan Diluçü sınır kapısı giriş yapılan temel sınır kapısıdır. Araştırma kapsamında görüşme yapılan Azerilerden hiçbiri sınırdaki bir problem yaşamamıştır ve bu durumu 'Herkes gelebiliyor, sınırdaki hiç problem çıkmıyor' şeklinde belirtmişlerdir. Biraz para ve geçerli pasaportu olan herkes, Türkiye'ye geçebilmekte ve geliş nedenleri ve neredede kalacaklarına ilişkin bir sorguya tabi tutulmamaktadırlar.

Nahçıvan bölgesinden gelen göçmenler için yolculuk İğdırlı Turizm ile yapılmakta ve bu şirket Türkiye'nin çeşitli illerine ulaşım sağlamaktadır. Bu şirket Türkiye ile Nahçıvan arasında gidip-gelen tek otobüs firmasıdır ve günde 15 sefer ile ortalama olarak 150 ya da daha fazla kişi taşımaktadır. Kış mevsiminde, sefer sayılarının azalmakta olduğu ve 2008 kriz döneminde ise Türkiye'ye gelen kişi sayısının en düşük seviyesine ulaştığı şirket çalışanları tarafından belirtilmiştir. Otobüslerle seyahat, sadece gelenler ve dönenler için değil aynı zamanda vize yenilemek isteyen Azeriler için de önemli bir taşıma aracına dönüşmektedir. Vize yenilemek isteyenler bu otobüsler ile Diluçü sınırına kadar girmekte, daha sonra ise yeni vize alarak ülkeye yeniden giriş yapmaktadırlar. Bu vize yenileme döngülerinin yaşanması iki ülke arasında giriş-çıkış yapan kişi sayısını arttırmaktadır.

Göçmenlerin Türkiye'ye gelişinin arkasındaki motif, genel olarak ekonomikdir. Bazı göçmenler ise Batı ülkelerine geçmek için Türkiye'yi bir transit ülke olarak kullanmak niyeti ile gelmektedir. Fakat genel olarak Türkiye'de herkes için iş olduğuna ilişkin yaygın bir kanı içindedirler. Göçmenlerin gelmeden önce ülkeye ilişkin bilgileri ve iş imkânlarına ilişkin yakınlarının deneyimleri, onların Türkiye'yi seçmelerine neden olmaktadır. Aynı zamanda iki ülke arasındaki geleneksel bağlar ve ortak dil, göçü tetikleyen diğer önemli etkenler arasındadır. Böylece, insanlar ekonomik zorluk içinde iken en iyi çözüm, iş bulabilecekleri yerlere doğru göç etmek olmaktadır. Görüşme yapılan göçmenlerin hemen hemen hepsi ekonomik sıkıntıyı temel göç nedeni olarak vurgulamışlardır.

Sovyetler Birliğinin çöküşünden sonra, Azeriler yükselen fiyatlar ve alım güçlerinde oluşan düşüşler nedeniyle ekonomik sıkıntılar yaşamaya başlamışlar ve tarımsal ürünlerden elde ettikleri gelirler yaşamlarını idame ettirmeye yetmez hale gelmiştir. Meslek sahibi profesyoneller ve memur olarak çalışan eğitimli kişiler bile kazandıkları aylık ile geçimlerini sağlamanın imkânsız hale geldiğini, yükselen fiyatlar karşısında gelirlerinin sabit kaldığını dile getirmektedirler. Azalan iş imkânları karşısında göç etmek tek çıkar yol olarak karşılırlarına çıkmaktadır. Bu durum sonunda, Nahçıvan'da bütün köyler neredeyse boş denecek hale gelmiş ve bazı köyler de geceleri hiç ışık yanmayan hayalet köylere dönüşmüştür. Yanan birkaç ışık ise sadece göç edemeyecek kadar yaşlı olanların evlerinden gelmektedir.

Azerilerin göç stratejileri, daha önce de belirtildiği gibi aile olarak göç etmektir. Genellikle ailenin erkek fertleri daha önce Türkiye'de bulunmuşlardır. Örneğin Kars ve Van'da inşaatlarda gündelikçi olarak çalışmış erkekler ya da

Türkiye'ye daha önceden göç etmiş akrabalar, köylüler mutlaka önceden mevcuttur. Fakat aile üyeleri her zaman aynı anda İstanbul'da yaşama imkânı bulamamaktadırlar. Erkekler daha çok mekik göçüne örnek oluşturan bir karakter sergilerken, bu aynı zamanda onların işgücü piyasasına olan zayıf bağlarını ve kısa süreli geçici işlerde istihdamını da göstermektedir. Bu araştırma kapsamında görüşme yapılan ailelerde, amcalar, teyzeler, erkek kardeşler, büyük anneler ve babalar çoğu zaman bir arada yaşamaktadırlar. Görüşme yapılan kadınların yaşları ya orta yaş olarak adlandırılabilir 35-55 aralığında ya da 17-25 yaş arasında genç kuşaktan oluşmaktadır. Genç kızlar evlenene kadar aile içinde kalmakta ve evlendikten sonra eşlerinin ailesiyle beraber yaşamaya başlamaktadırlar. Yaşlı kuşak şimdi okul yaşında olan kuşağa göre daha uzun süre eğitim görmüştür, çünkü çocukların eğitimleri göç süreci nedeniyle kesintiye uğramıştır. Genç kuşak göçün olumsuzluklarını en derin yaşayan kuşak olarak adlandırılabilir çünkü bazı çocuklar okula dahi gidememişler ve okuma yazma dahi öğrenememişlerdir.

Azeri kadın ve çocuklar erkeklerle nazaran daha uzun süre kalmakta ve vize süresi bittikten sonra yenilemek için uğraşmamaktadırlar. Erkekler ise iki ülke arasında daha sık seyahatler yapmakta ve vizelerini yenilemek için giriş-çıkış yapmaktadırlar. Bu nedenle, kadınlar ve çocuklar düzensiz göç için örnek teşkil ederken erkekler daha çok mekik göçünü andıran bir nitelik sergilemektedirler. Erkekler zaman zaman sadece eşlerini ve çocuklarını ziyaret etmek için gelmekte, bu sürede iş bulurlarsa çalışmaktadırlar. Erkekler için düzenli işlerinin olmaması onların kadınlar ve çocuklar gibi uzun süreli kalışlarına engel teşkil etmektedir. Yazının bundan sonraki kısmı, Azeri göçmenlerin İstanbul'da uyguladıkları hayatta kalma stratejilerini ele almakta ve bu stratejiler aracılığıyla hayatlarını nasıl biçimlendirdikleri ve ayrıca bu stratejilerin Türk toplumunu nasıl etkilediğini analiz etmektedir.

Azeri göçmenlerin İstanbul'da hayatta kalma stratejileri

Azeri göçmenler İstanbul'da yeni yaşamlarına ve göç sürecine uyum sağlamak için (1) aile gelirini maksimize etmek, (2) harcamalarını minimize etmek ve (3) yerel toplulukla ideolojik yakın kimlik geliştirmek gibi üç farklı strateji geliştirmişlerdir. İlk strateji olan, aile gelirini maksimize etmek, ailede bulunan üyelerin çoğunu işe yerleştirmekle başlamaktadır. Azeri göçünün temel karakteri olan aile göçü, bu amaca ulaşmak için uygun bir altyapı sunmaktadır. Aile olarak göç etmek Azerilerin geliştirdikleri en önemli hayatta kalma stratejisidir. Türkiye'nin geniş enformal sektöründe kadınlar ve çocuklar konfeksiyon atölyelerinde çalışırken, erkekler ise inşaat ve küçük ticari işlerde daha geçici ve güvencesiz işlerde yevmiyeli olarak çalışmaktadırlar. Bu tablonun temel göstergesi, kadınların erkeklerle göre daha düzenli ve uzun süreli bir işte çalışabildiği için, kadınların aileleri ve çocukları için asıl gelir kaynağı kişi haline gelmeleridir. Çocukların emeği haneye giren gelirin artmasında ve devamlılığında önemli bir etken olmaktadır. Öyle ki, anneler, çocuklarını daha 10 yaşına gelmeden kendileriyle beraber işe götürmeye başlamaktadırlar. Konfeksiyon sek-

töründe çocuk emeğine olan talep yüksektir ve anneler çocuklarını belli bir yaşa gelince evde bırakmaktansa beraberlerinde işe götürmektedirler.

Konfeksiyon üretimi Türkiye'nin ucuz emek talep eden en önemli endüstrilerinden biridir ve Azeri kadın ve çocuklar bu sektör için emek ihtiyacına karşılık veren önemli bir kesim olarak ortaya çıkmıştır. Son yıllarda, Çin'den gelen önemli bir rekabet ile karşı karşıya kalan sektör, daha ucuz emek kaynaklarına ulaşma ihtiyacı içindeyken, Azeri göçmenler bu ihtiyacı bir nebze gidermişlerdir. Niteliksiz ve emek yoğun işleri yapmak için çalıştırılan kadınlar, dikiş makineleri arasında taşıyan ortacılar olarak çalışmakta, aynı zamanda atölyelerin temizlenmesi gibi çeşitli işleri de yapmaktadırlar. Sadece genç yaşta çalışmaya başlayan ve ilerleyen yıllarda dikiş ve overlok makinesi kullanmayı öğrenenler daha nitelikli işleri yapabilmekte ve biraz da olsa yüksek ücretler alabilmektedirler. Fakat genel olarak daha emek yoğun ve niteliksiz işlerde çalışacak işçi talebi konfeksiyon atölyelerinde yüksektir ve bu işler için çok düşük ücretler ödenmektedir. Azeri kadınlar haftada altı gün, günde 12 saate yakın çalışmakta ve asgari ücretten düşük ücretler almaktadırlar. İşte bu nedenlerle, Azeri kadın ve çocuklar İstanbul'un konfeksiyon atölyeleri için en ucuz emek arzını sağlamaktadırlar. Araştırma kapsamında görüşme yapılan işverenler, bu alanda en ucuz işgücünün Azeriler olduğunu kabul etmektedirler. Bu işgücü aynı zamanda Türk vatandaşlarına oranla daha fazla sömürü ile karşılaşmakta ve çalışma sırasında fiziksel taciz ve şiddete maruz kalmaktadırlar. Bu kötü koşullarda çalışmayı kabul eden göçmenlerin varlığı, Türk konfeksiyon üretiminin küresel rekabetini sağlayan en önemli dinamiklerden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Göçmenlerin Türkiye'deki yasal statüleri, işverenlerin özellikle kadınların emeklerini daha da sömürmeleri için bir neden olmaktadır. Çoğunlukla çalıştıktıkları ücretleri ödenmeyen, asgari ücretten daha düşük ücretle çalışan, kendilerine haber verilmeden işten atılan, fiziki şiddetle karşılaşan, atölyelerdeki en kötü işleri itiraz etmeden yapan ve uzun saatler çalışan kesim, göçmen kadınlardır. Azeri göçmen kadınların çoğu için konfeksiyon atölyesinde çalışma, onlar için ilk ücretli çalışma deneyimidir. Bütün kadınlar tarımsal bir geçmişe sahip oldukları için de daha çok kendi aile tarlalarında ücretsiz aile işçisi olarak çalışmışlar fakat endüstriyel bir ücretli işte hiç çalışmamışlardır. Göç süreci bu kadınları endüstriyel proleter kesime dâhil etmiş ve aileleri için gelir kazanan asıl aile ferdi haline gelmişlerdir. Böylece, işçileşmek ve aileleri için gelir elde ediyor olmak, aile içinde bu kadınlara görünürde daha fazla güç ve söz sahibi olmayı sağlamışsa da, bu durum onların çalışma koşulları nedeniyle sömürülmesine neden olmuştur.

İstanbul'da yaşayan Azeri göçmenler için ikinci hayatta kalma stratejisi harcamalarını minimize etmektir. Bu daha çok diğer Azeri bir aile ile aynı dairede kalma şeklinde gerçekleştirilmektedir. Daha çok akraba olan aileler bir yerde kalabilmektedir. Bu şekilde Azeri aileler, kira, ısınma, elektrik ve su gibi temel giderleri paylaşabilmektedirler. Aynı köyden gelen birçok akrabanın aynı mahallede yaşıyor olması Azeri göçmenler ve yeni göç edecek olanlar için güçlü bir destek ve dayanışma ağı yaratmaktadır. Bu nedenlerle, göçmenler için İs-

tanbul, göç etmek ve yaşamak için çekici bir mekândır. Göçmen topluluk için İstanbul, evlilik törenlerinin, dini ibadetlerin ve genç erkek çocuklar için sünnet törenlerinin yapıldığı bir hayatın inşa edildiği bir yerdir. Topluluk içinde en çok bahsi geçen tören evlilik törenleridir ve görüşmeciler sık sık düğünlerin kendi ülkelerinde ve burada ne kadar farklı olduğunu vurgulamışlardır. Bu kadar geniş bir topluluk İstanbul'un küçük bir semtinde yaşamaya devam ettiği için, genç çiftlerin tanışması ve evlenmesi gayet mümkündür. Evlilik sonrası kadınlar eşinin ailesinin yaşadığı eve taşınmakta ve gelinlerin kazandıkları gelirler yeni evlerinin bütçesine katkı yapmaya başlamaktadır. Evlilik törenlerinin devamlılığı güçlü bir topluluk yapısının varlığına işaret etmekte ve içinde yaşadıkları yeni toplumları ve kendilerine ev sahipliği yapan mahallelerin toplulukları ile ilişki kurmaları için köprü görevi yapmaktadır.

Azeri göçmenlerin üçüncü hayatta kalma stratejileri ise kendilerine evsahipliği yapan topluluk ile ideolojik eksende ilişki kurmaktır. Bunu yapmanın yolu ise, Azeri kimliğinin Türklük ve Müslümanlık üzerinden varlıklarının kabulünü kolaylaştırmaktır. Yaşadıkları mahallede kabul görmeleri, polise Azerilerin illegal statülerini sorgulayan ihbarlardan kaçınmalarını sağlamaktadır. Azeriler, Türklük ve Müslüman kimliklerini, camileri ziyaret ederek ve iki ülke arasındaki tarihi bağları vurgulayarak yapmaktadır.

Azeri aileler İstanbul'un konfeksiyon atölyeleri ile dolu ve işçi sınıfı ailelerin yaşadığı mahallelerde yaşamaktadırlar. Bu mahallelerin zaten etnik olarak çeşitli grupları barındırmaları Azeri ailelerin açık olarak dışlanmasını ve yabancı olarak damgalanmalarını engellemektedir. Bu aileler kalabalık olarak yaşadıkları için kiralayacak daireler bulmakta zorlanmakta, ancak apartmanların bodrum katlarında kalabilmektedirler. Bu aileler yaşadıkları mahallelerde Azeriler olarak bilinmekte ve etnik olarak çeşitli topluluklara eklenmektedirler. Azeri göçmenlerin kırılabilirliği, onların göçmen olarak içinde buldukları yasal statüden kaynaklanmakta ve yasal otoriteler ile iletişime geçmek zorunda oldukları zaman, örneğin hırsızlık, kavga ve işte ücret ödenmeme durumunda ortaya çıkmaktadır.

Sonuç

Azeri göçmenler tarafından kullanılan hayatta kalma stratejileri, bu topluluğun Türkiye'de yaşamalarını ve çalışmalarını kolaylaştırıcı etkiler yapmıştır. Kendi ülkelerindeki ekonomik ve sosyal dönüşüm sürecinin yarattığı sıkıntılar nedeniyle bu göçmenler, Türkiye'de daha iyi yaşam ve çalışma koşulları aramaktadır. Emek göçünün temel bir özelliği olduğu üzere, bu göçmenler Türkiye'nin konfeksiyon sanayisinin uluslararası rekabetini sağlamaya yönelik birer ucuz işgücü girdisi haline geldiler. Göç sürecinin Azeri göçmenler için ortaya çıkardığı sorunların üstesinden gelmek için İstanbul'daki hayatlarını kolaylaştıracak bir takım stratejiler hayata geçirmişlerdir. Geliri maksimize etmek, günlük yaşam masraflarını minimize etmek ve yerel topluluk ile Türk ve Müslüman kimlikleri üzerinden bir bağ kurmaya çalışmak, Azeri göçmenler için, düzensiz göçmenlerin yasal olarak yok sayıldığı bir ülkede yaşamak amacıyla geliştirdik-

leri önemli stratejilerdendir. Bu süreç sonunda, Azeri göçmenler çalışkan birer sanayi işçisi olarak ortaya çıkarken, göçmenlerin hayatlarının devamında kadınların sanayide yaptıkları iş hayati bir öneme sahiptir.

Teşekkürler

Bu yazıya kaynaklık eden araştırma TÜBİTAK'ın Kariyer Geliştirme Program'ı tarafından desteklenmiştir. Yazının Türkçe'ye çevrilmesinde katkısından dolayı Çağlar Özbey'e çok teşekkür ederim

Kaynakça

- Benería, L. ve Roldán, M. (1987). *The Crossroads of Class and gender: Industrial Homework, Subcontracting and Household Dynamics in Mexico City*, Chicago: University of Chicago Press.
- Chant, S. (1996). Women's roles in recession and economic restructuring in Mexico and the Philippines, *Geoforum*, 27(3): 297-327.
- Chant, S. ve Radcliffe, S. (1992). Migration and development: the importance of gender, in S.Chant (ed.) *Gender and Migration in Developing Countries*, London: Belhaven: London, pp.1-29.
- Datta, Kavita, Cathy McIlwaine, Yara Evans, Joanna Herbert, Jon May and Jane Wills (2006). *Work and survival strategies among low-paid migrants in London*, London: Queen Mary, University of London.
- Elson, D. (1992). From survival strategies to transformation strategies: women's needs and structural adjustment, in L. Beneria and S. Feldman (eds.) *Unequal Burden: Economic Crisis, Persistent Poverty and Women's Work*, Boulder and Oxford: Westview Press.
- Erder, S. (2007). "Yabancısız' Kurgulanan Ülkenin 'Yabancıları'", in F. Aylan Arı (ed) *Türkiye'de Yabancı İşçiler: Uluslar arası Göç, İşgücü ve Nüfus Hareketleri*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Hagan, J.M. (1998). 'Social networks, gender, and immigrant incorporation: resources and Constraints', *American Sociological Review* 63: 55-67.
- Gonzáles de la Rocha, M. (1991). 'Family well-being, food consumption and survival strategies during Mexico's economic crisis' In M. Gonzáles de la Rocha and A. Escobar (eds) *Social Responses to Mexico's Economic Crisis of the 1980s*, Center for US-Mexican Studies, UCLA, San Diego, 115-127.
- IOM, (2001), *Away From Azerbaijan, Destination Europe: Study of Migration Motives, Routes and Methods*, Geneva: IOM.
- Lordoğlu, K. (2005). 'Türkiye'de Yabancıların Kaçak Çalışması ve bu Çalışmaya İlişkin bir Araştırma' *Toplum ve Bilim*, 102:103-127,
- Massey, D.S., Arango, J., Hugo, G., Taylor, J.E. (1993). Theories of international migration: a review and appraisal, *Population and Development Review*, 19(3):431-466.
- Sparr, P. (ed.) (1994). *Mortgaging Women's Lives: Feminist Critiques of Structural Adjustment* London: Zed.